

Grodziński, Zygmunt

Zmarli członkowie : Ś. p. Henryk Hoyer 1864-1947 [nekrolog]

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 40, 142-147

1947

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HENRYK HOYER (1864 — 1947)

Ś. p. Henryk Hoyer jun.

1864—1947

Urodził się w Warszawie 13 lipca 1864 r. Gimnazjum ukończył w Bydgoszczy w r. 1886. Medycynę studiował we Wrocławiu, Berlinie i Strasburgu, gdzie też uzyskał stopień doktora medycyny w r. 1892. Już podczas studiów był kilka miesięcy prywatnym asystentem prof. Ehrlicha, potem przez cały rok tymczasowym asystentem w Strasburgu. Po doktoracie pracował rok (1892/3) u prof. Köllikera w Würzburgu, a rok następny u prof. Schwalbego w Strasburgu. Dzięki temu miał sposobność zapoznać się z najlepszymi w owych czasach pracownikami anatomicznymi.

W r. 1894 został powołany na katedrę anatomii porównawczej U. J. w Krakowie w charakterze profesora nadzwyczajnego. Związany pracą i sentymentem z Uczelnią Jagiellońską pozostał jej wierny do końca życia. Przez lat czterdzieści wykładał anatomie porównawczą kręgowców dla przyrodników, a anatomie zwierząt domowych dla rolników. Z chwilą utworzenia Wydziału Rolniczego (1923) zasiadał w dwu Wydziałach: Humanistycznym i Rolniczym. Zarazem prowadził Zakład Anatomii Porównawczej z zapałem, wytrwałością i głębokim rozsądkiem. Rozwinął Muzeum Anatomiczne, szczególnie dział osteologiczny. Bibliotekę zaopatrywał stale w najnowsze podręczniki i monografie. Z wielkim znanstwem zakupował przyrządy optyczne i inne aparaty potrzebne do pracy badawczej.

W uznaniu zasług położonych dla nauki, młodzieży i uczelni zostaje mianowany w r. 1920 profesorem zwyczajnym. W r. 1909/10 jest dziekanem Wydziału Humanistycznego, a w r. 1929/30 — rektorem Uniwersytetu. Alma Mater obdarza go doktoratem honorowym: w r. 1924 filozofii i w r. 1934 rolnictwa. Wkrótce po przejściu na emeryturę (w r. 1934) zostaje profesorem honorowym. Jako 75-letni senior Uniwersytetu zostaje w pamiętnym listopadzie 1939 r. aresztowany przez Niemców razem z innymi profesorami i przewieziony do obozu koncentracyjnego do Sachsenhausen. Po powrocie z obozu zaraz rozpoczyna pisać podręcznik anatomii kręgowców. W r. 1945 wraca do pracy w Uniwersytecie jako profesor kontraktowy.

Różne towarzystwa naukowe powołują go w skład swego grona. Polska Akademia Umiejętności powołała go na członka korespondenta w r. 1902, a na członka rzeczywistego w r. 1920. W latach 1928—1930 jest sekretarzem Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego P. A. U., w r. 1934—1938 wiceprezesem, a w r. 1932—1946 dyrektorem jej Wydziału Lekarskiego. W r. 1924 zostaje członkiem Towarzystwa Naukowego we Lwowie, w r. 1926 członkiem honorowym Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, w r. 1928 członkiem Akademii Rolniczej i Towarzystwa Zoologicznego w Pradze, w r. 1933 członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

Rząd Polski nadał mu w r. 1930 Krzyż Komandorski Orderu Polonia Restituta, a w r. 1934 Złoty Krzyż Zasługi.

*

*

*

Zainteresowania badawcze ś. p. Hoyera skupiały się głównie na zagadnieniu rozwoju i anatomii porównawczej układu limfatycznego kręgowców. W szeregu prac ogłoszonych pomiędzy rokiem 1904 a 1934 pchnął potężnie na przód znajomość tego układu. Aby należycie ocenić wkład jego w ten dział wiedzy, trzeba zestawić poziom wiadomości, jaki zastał na początku swej pracy, z poziomem, który zostawił w swej syntezie zamykającej cały okres badań.

W wielotomowej embriologii Hertwiga (1906), liczącej ponad 5.000 stron, opis rozwoju układu limfatycznego zajmuje zaledwie cztery strony. Uboga treść odpowiada rozmiarom artykułu; obrazuje niezgodność poglądów na sposób tworzenia się naczyń limfatycznych, nie daje jednak pojęcia o tym, jak ten układ wygląda u zarodków różnych kręgowców. Jeszcze gorzej przedstawia się znajomość anatomii porównawczej tego układu. W przeciągu ostatnich dwóch stuleci badano i opisywano wielokrotnie naczynia limfatyczne u różnych zwierząt. Wiadomości te jednak były, na skutek stosowanych metod, niedokładne, a często, jak np. u ryb, sprzeczne. To, co jedni uważali za naczynia limfatyczne, inni uważali za żyły lub naczynia żylnochłonne. Należało więc dotychczasowe badania sprawdzić, myl-

ne informacje sprostować, rozszerzyć badania na przedstawicieli wszystkich ważniejszych grup kręgowców oraz stworzyć syntezę.

Ś. p. Hoyer spełnił te zadania w sposób znakomity. Zabrał przede wszystkim głos w sporze, czy naczynia limfatyczne rozwijają się z żył, czy też ze szpar, zjawiających się w tkankach w ich sąsiedztwie. Wypowiedział się za pierwszym poglądem. Zdołał wykazać (1905, 1908), że naczynia limfatyczne kijanek żab powstają z parzystych i symetrycznych zawiązków, jako uwypuklenia ścian żył i że od samego początku są naczyniami rurowatymi, ślepo na końcu zamkniętymi. W dalszych badaniach powraca często do tego zagadnienia i dalsze gromadzi dowody na poparcie swego stanowiska.

Równocześnie sam lub ze współpracownikami opracowuje rozwój układu naczyń limfatycznych u wielu zwierząt, jak: kijanek żab (1908, 1905) i salamander (1912), larw pstrągów (1915, 1916), zarodków jaszczurek (1931), węży, ptaków i ssaków (1934). Badania te wniosły nie tylko mnóstwo szczegółów nowych do znajomości układu limfatycznego, lecz zupełnie nieoczekiwane stały się podstawą ich anatomii porównawczej. Okazało się bowiem, że układ chłonny dorosłych zwierząt — często skomplikowany dzięki występowaniu worków, zatok i serc limfatycznych, węzłów chłonnych oraz rozlicznych pni — daje się sprowadzić do bardzo prostych stosunków spotykanych we wczesnych stadiach rozwoju. Stosunki te u wszystkich grup kręgowców są bardzo do siebie podobne.

Dzięki tym doświadczeniom zebranych przy badaniach rozwojowych potrafił ś. p. Hoyer należycie ocenić obrazy, jakie widział u dorosłych minogów (1933), u żarłaczy (1928), ryb kostnoszkieletowych, żab (1905), jaszczurek (1931), węży, krokodyli, żółwi, ptaków i ssaków (1934). Spośród mnóstwa szczegółów i drobiazgów drugorzędного znaczenia wybrał jako podstawowe i powszechne te naczynia limfatyczne, które występują u młodych zarodków. Ujął je w prosty i przejrzysty schemat, z którego wynika, że w zasadzie istnieją parzyste wzdłużone pnie limfatyczne popod kręgosłupem i również parzyste podskórne biegnące środkiem boku ciała. Sposób połączeń ich pomiędzy sobą, ujścia do żył, obecność serc limfatycznych,

wygląd samych naczyń — to wszystko właściwości układu limfatycznego zmienne, a charakterystyczne dla różnych grup kręgowców. Cały zrab anatomii porównawczej układu limfatycznego zmieścił się w jednym niewielkim wykresie. Jest to ideał syntezy, rzadko osiągalny w naukach biologicznych, a tak charakterystyczny dla nauk ścisłych.

Podobne zagadnienia opracowywano w tym czasie w szeregu innych ośrodków. Najważniejsze znajdowały się w Stanach Zjednoczonych A. P., gdzie dyskusja, bardzo zresztą rozbieżna, toczyła się głównie na temat sposobu rozwoju naczyń limfatycznych. Jeden z jej uczestników E. R. Clark (obecnie profesor w Philadelphia) przyjechał do Krakowa (1913), aby na miejscu zapoznać się ze sposobami badań prof. Hoyera. Po półrocznym pobycie powrócił do swego kraju jako gorący szermierz jego poglądów. Dzisiaj panują one bezspornie w nauce; zaszczyt ich ugruntowania dzieli ś. p. Hoyer z p. Sabin ze Stanów Zjednoczonych. Natomiast syntezę w zakresie anatomii porównawczej układu limfatycznego należy zaliczyć wyłącznie na dobro jego działalności. Tajemnica doskonałych osiągnięć ś. p. Hoyera leży między innymi w doskonałej technice badań, którą samodzielnie opracował (1908) i zreżnie stosować umiał.

Drugim działem zainteresowań ś. p. Hoyera były badania histologiczne, od których właściwie rozpoczął swą działalność naukową. Doskonale przygotowany do tego rodzaju pracy przez swego ojca H. Hoyera, profesora Szkoły Głównej w Warszawie, a później przez wybitnego histologa Köllikera, potrafił wzorowo opracować szereg zagadnień. Zajmował się budową węzłów chłonnych (1889), śledziona u wielu kręgowców (1892, 1893, 1900). Pisał o budowie serca i jego mięśnia (1889, 1900, 1901), o skórze ryb (1901). Jego badania nad podziałem wymoczka (1899) dziś jeszcze są cytowane.

Duży rozgłos na terenie międzynarodowym przyniosły ś. p. Hoyerowi badania zwierząt dyluwialnych Polski. Po odkryciu szczątków nosorożca i mamuta w kopalni wosku w Staruni opracował ich części miękkie tzn. skórę, włosy i mięśnie (1912, 1914, 1916). Wyniki tych badań przeszły do wszystkich poważniejszych podręczników paleontologii. Zajmował się też

kośćmi innych zwierząt dyluwialnych, odnajdywanych w grotach, dołach cegielnianych i ziemiankach człowieka kultury kamiennej (1921, 1922, 1923, 1924, 1927). Ten dział pracy zakończył syntetyczną rozprawą „Fauna dyluwium Polski“ (1937).

Do ubocznych zainteresowań należała antropologia (1895, 1921), technika histologiczna (1894) i technika nastrzykiwania naczyń (1903, 1908, 1909, 1926). Zabierał też głos na temat zasadniczych zagadnień biologicznych, mianowicie o ewolucjonizmie (1929, 1932). Swe długoletnie doświadczenie pedagogiczne zamknął w podręczniku anatomii zwierząt domowych (1927) i w podręczniku dla samouków (1931). W rękopisie pozostawił „Anatomię porównawczą kręgowców“ i „Historię zoologii w Polsce“.

Dzięki swej niezwyklej pracowitości potrafił sam wiele osiągnąć. Znalazł też dość czasu na to, aby młodych przyrodników pociągnąć do bezinteresownej pracy naukowej i prowadzić ich z wielką cierpliwością przez napotykaną przeszkodę. W pracowni uwydatniały się wszystkie jego wysokie zalety jako naukowca, pedagoga i człowieka. Nic więc dziwnego, że zawsze miał pełną pracownię studentów. W latach 1894—1934 przewinęło się przez nią ponad 40 osób, z których każda ogłosiła co najmniej jedną pracę drukiem. Ogółem ilość prac wykonanych w Zakładzie Anatomii Porównawczej U. J. w tym czasie przekroczyła setkę. Z uczniów ś. p. Hoyerę doktoryzowało się 29 osób, do habilitacji doszło (czasem już przy innych zakładach) — dwunastu. Prawie wszyscy docenci otrzymali katedry na różnych uczelniach Polski.

I jeszcze jedną zaletę ś. p. Hoyerę należy podkreślić: zdolność organizowania wydawnictw. Dwukrotnie potrafił zebrać ludzi chętnych do pracy i środki finansowe na wydanie klucza do oznaczania kręgowców Polski. Klucz ten wyszedł drukiem raz w r. 1910, a po raz drugi w zupełnie innym ujęciu w latach 1933—8. W roku 1914 redagował „Wykopiska Staruńskie“, dzieło monumentalne, w którym szereg autorów opracował zwierzęta wykopane w Staruni. Z ramienia Polskiej Akademii Umiejętności wydawał „Katalog literatury naukowej polskiej“ za lata 1915—1930; dzieło w opracowywaniu niewdzięczne, lecz bardzo

pożyteczne dla zorientowania się w polskiej produkcji naukowej.

Ktokolwiek spróbowaliby jednym spojrzeniem ogarnąć ogrom pracy wykonanej przez ś. p. Hoyera, musiałby się zdziwić, jak w jego drobnej postaci mógł się zmieścić tak wielki człowiek.

Pełny spis prac ś. p. prof. Hoyera do r. 1932 zawarty jest w Roczniku Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, rok XXXII — 1934, str. 48—49. Od tego czasu dorobek naukowy uczonego zwiększył się o następujące pozycje: 1) Naczynia limfatyczne minoga. Pam. XIV Zjazdu Lek. Przyrod. Pol. 1932; 2) Das Lymphgefäßsystem der Wirteltiere vom Standpunkte der vergleichenden Anatomie. Mém. Acad. Sc. Cracovie, 1934; 3) Fauna dyluwialna Polski. Kosmos „B“ 1937; 4) Das Lymphgefäßsystem der Fische: Bronn's Tierklas. Ordnung. VI, 1938; 5) Historia zoologii w Polsce. Kraków 1948.

Zygmunt Grodziński

Ś. p. Czesław Leśniewski
1888—1947

Urodzony dnia 23 września 1888 roku w Łabędzkiej w Zagłębiu Dąbrowskim, uczęszczał do rosyjskiej szkoły realnej im. H. Dietla w Sosnowcu, którą porzucił w roku 1905 z chwilą wybuchu strajku szkolnego. W drodze samouctwa doszedł jako ekstern do matury w Krakowie. Myślał początkowo o studiach technicznych, uczęszczając na politechnikę w Nancy i Lwowie. Rychło przekonał się jednak, że interesuje go co innego. Udał się więc w roku 1909 do Paryża, aby tam na Sorbonie oddać się studiom filozofii, historii nowożytnej i filologii porównawczej. Po uzyskaniu stopnia licencjé ès lettres w roku 1913 powrócił do kraju. Tu w czasie I-ej Wojny Światowej rozpoczął pracę pedagogiczną w Sosnowcu. W roku 1918 przejściowo pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, skąd wycofał się jednak rychło, aby powrócić do szkolnictwa. Pobyt w Warszawie umożliwił mu kontynuowanie studiów na tamtejszym Uniwersytecie. Zdecydowawszy się na specjalizację w dziedzinie historii, uży-